

Даница Мојић*

Предшколска установа „Чика Јова Змај“ Бијељина

УДК 373.2.014.3(497.6)

Стручни рад

10.7251/NSK1413013B

КОЈА СУ ОЧЕКИВАЊА ПРЕДШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ У ОБРАЗОВАЊУ „ВАСПИТАЧА БУДУЋНОСТИ“

***Апстракт:** У протеклој деценији направљени су значајни кораци у реформи предшколског васпитања и образовања у Републици Српској, прије свега у погледу одређивања за цијеловити Програм, затим доношења Закона и аката са низом мјера повољнијег уређивања дјелатности и унапређивања друштвеног положаја предшколске дјеце. Ипак, оправдано се поставља питање усклађености образовања „васпитача будућности“, као носилаца васпитно-образовног процеса, са промјенама које су се догодиле у пракси предшколских установа. Отворени Програм предшколског васпитања и образовања, заснован на аспектима дјечијег развоја и на аутентичној индивидуализацији, захтијеваће мноштво нових компетенција, знања и вјештина, неопходних за благовремено увиђање дјечијих потреба и подржавање развојних могућности сваког појединачног дјетета. Рад се бави основним компетенцијама и особинама личности будућих васпитача, са нагласком да кључну улогу у њиховом образовању и стицању темељних знања о значају раног развоја имају наставнички факултети. Питање је да ли наставнички факултети данашњице могу образовати „васпитача будућности“?*

***Кључне ријечи:** дијете, васпитач, предшколска установа, наставнички факултети.*

Увод

Предшколство Републике Српске је у протеклих десетак година, направило значајан заокрет, како у погледу законске регулативе, тако и у програмској концепцији, што је довело до крупних промјена у свакодневној пракси предшколских установа. У протеклих неколико деценија систем предшколског васпитања и образовања у Босни и Херцеговини прошао је дугачак и тежак пут, развијајући различите програмске концепције и педагошке платформе васпитно-образовног рада. Поред незаобилазних позитивних ефеката институционализованог васпитања и образовања, постојале су и одређене слабости предшколског система тог доба.

Програмска оријентација у предшколству седамдесетих и осамдесетих година 20. вијека огледала се у „опонашању школе“ и академским програмима заснованим на „светости знања“, без прилагођавања могућностима и

* mojic.danica@gmail.com

интересовањима дјетета. Предшколске установе су личиле на „мале школе“. Најчешће је примјетан фронтални облик рада, са елементима „школског поучавања“, са активним васпитачем и пасивном дјецом. Предшколске установе су сматране „чувалиштима“ за дјецу и похађала су их, најчешће, дјеца чији су родитељи радили у фабрикама, тако да је највише предшколских установа било у великим индустријским центрима (Сарајево, Тузла, Зеница и сл.). Институционализованим предшколским васпитањем и образовањем био је обухваћен мали број предшколске дјеце, што потврђује Спасојевић: „Нарочита слабост наслијеђеног, предратног система предшколског васпитања и образовања огледала се у томе што је то била, а и данас је „привилегија урбане средине“, са наглашеним карактеристикама „елитног програма“, због чега ни у развијеним урбаним срединама никада није достигла неке значајне димензије обухваћености предшколске популације (између 10 и 20% у градовима, а између 5 и 7% укупне популације)“ (Спасојевић, 2003, стр. 24).

Усљед рата деведесетих година 20. вијека, озбиљно је поремећен цјелокупан систем образовања, те се указала и потреба за преиспитивањем предшколског васпитања и образовања у Републици Српској и стварањем новог, отвореног Програма. Први Програм предшколског васпитања и образовања у Републици Српској, експериментална верзија, је у предшколске установе уведен током радне 2006/07. године. Програм је заснован на аспектима развоја (физички раст и развој; социо-емоционални развој и развој личности; интелектуални развој; развој говора, комуникације и стваралаштва). Основна дидактичка концепција Програма заснована је на концепту раног учења, које се остварује кроз различите учеће активности, дефинисане на основу предвиђених исхода учења. По дефиницији, датој у Програму, предшколско васпитање и образовање је процес раног учења и формирања личности дјетета од рођења до поласка у школу, који се одвија у интеракцији са окружењем, кроз сопствену активност дјетета. Стога је најважнија улога предшколског васпитања и образовања да се: „кроз квалитетно и пажљиво праћење сваког дјетета и одговарање на развојне потребе и тенденције, међудејством породице и институција, у добро структурираним условима социјалног и материјалног окружења оснажи дијете да се развије до својих оптималних нивоа, поштујући природу цјеловитог учења и развоја.“ (Спасојевић, Прибишев-Белеслин и Николић, 2007, стр. 9). Програм даје смјернице и оквир за рад са дјецом предшколског узраста, са циљем постављања темеља цјеложивотног учења, на јасној педагошкој платформи и програмској оријентацији. Основна улога васпитача и стручних сарадника везана је, првенствено, за пажљиво праћење дјечијег развоја, подстицање и подржавање дјетета у процесу учења.

У новембру 2008. године донесен је Закон о предшколском васпитању и образовању у Републици Српској, који је усклађен са Оквирним Законом о

предшколском одгоју и образовању у Босни и Херцеговини, из 2007. године. Законом су, напokon, регулисана најважнија питања у предшколском васпитању и образовању, од финансирања предшколских установа и школовања кадрова, па све до профила стручних сарадника у предшколским установама. Урађене су измјене и допуне Закона, у новембру 2011. године, у којима су додатно разјашњена нека спорна питања. Једном ријечју, предшколство, иако традиционално „најрањивији“ дио образовања на нашим просторима, добија обресе уређеног система. У Закону је јасно дефинисан општи циљ предшколског васпитања и образовања у Републици Српској: „Циљ предшколског васпитања и образовања у Републици је подстицање физичког, интелектуалног, социоемоционалног развоја, комуникације, креативности и стваралаштва дјецe, учење засновано на искуству и интересовањима, стицање нових искустава и проширивање знања о себи, другим људима и свијету, потребних за даље образовање и васпитање и укључивање дјецe у друштвену заједницу, поштујући и уважавајући права и могућности дјецe“.

Имајући у виду хуманистичку оријентацију и отвореност Програма предшколског васпитања и образовања у Републици Српској, као и горе наведени циљ предшколског васпитања и образовања, поставља се питање, како формалног образовања васпитача, тако и њиховог цјеложивотног учења и овладавања новим вјештинама и компетенцијама, неопходним за рад у савременој, мултифункционалној предшколској установи.

Будући да су, прије десетак година, на нашим просторима формиран студийски програми за будуће васпитаче, мишљења смо да је потребно „ослушнути“ сигнале који долазе из предшколских установа и заједнички радити на образовању „васпитача будућности“.

Образовање васпитача

Васпитачи који су радили у предшколским установама у претходним деценијама, најчешће су имали завршену средњу учитељску школу. У Босни и Херцеговини није постојала школа за образовање васпитача, тако да су се кадрови образовали у другим републикама СФРЈ. Петогодишње школе за васпитаче су постојале у Београду, Новом Саду, Кикинди, Љубљани и Марибору, док су у Загребу и Ријечи постојале четворогодишње школе за васпитаче (Јелић, 1965). Документом Савезног завода за проучавање школских и просвјетних питања „Образовање васпитача за рад са децом предшколског узраста“ из 1961. године, прописано је да се формирају Педагошке академије за васпитаче, у трајању од двије године (Јелић, 1965). Милијевић истиче: „1970. године у Бањој Луци, у саставу Педагошке академије, отвара се, први у Југославији, студиј за васпитаче у трајању од четири семестра. До тада смо

добијали васпитаче са средњом стручном спремом, углавном из Србије, Војводине и Хрватске.“ (Милијевић, 2010, стр. 21). Већина васпитача се током седамдесетих и осамдесетих година дошколовала, тако да можемо рећи да су предшколске установе у Босни и Херцеговини имале стручно оспособљене васпитаче. То је био период експанзије предшколства, бројних облика стручног усавршавања васпитача, формирање стручних служби у већим предшколским установама и сл.

Више школе за образовање васпитача егзистирале су и током деведесетих година прошлог вијека, те су, најчешће у Србији, образовани кадрови за предшколске установе у Републици Српској.

Данас се васпитачи образују на наставничким факултетима, у трогодишњем или четворогодишњем трајању. Тачније, постоје високе струковне студије за образовање васпитача, као и дипломске академске студије у трајању од три и четири године. Шпијуновић у свом раду „Развојни пут образовања васпитача у Србији“ упозорава на постојеће разлике међу студијским програмима за образовање васпитача, како у погледу трајања студија, тако и у наставним плановима и програмима (Шпијуновић, 2006). Да ли данашњи наставнички факултети, са овако неуједначеним програмима и различитим приступом образовању будућих васпитача, имају снаге за формирање „васпитача будућности“, чије ће компетенције одговарати европским стандардима, којима силно тежимо?!

Јанковић истиче да је у образовању васпитача неопходно „праћење кретања или трендова образовања васпитача у свету, а пре свега у земљама Европске уније; уважавање начела тзв. Болоњске декларације; усаглашавање садржаја, начина и других питања припреме са одредбама нашег Закона о високом образовању; усаглашавање са извршеним или очекиваним реформским променама у нашем основном образовању и васпитању; узимање у обзир домаћег позитивног искуства и, коначно, свега онога што се испољило као слабост у постојећем систему образовања и стручног усавршавања васпитача, на чему се, не тако ретко, до сада задржавала наша пажња у вези са тим на бројним стручним или научним скуповима на којима је последњих година разматрана ова тема.“ (Јанковић, 2007, стр. 51 – 52).

Спасојевић и др. су анализирали наставне планове и програме на студијима за образовање васпитача у окружењу и уочили су сљедеће: „хетерогеност, не-конзистентност и немогућност проходности студената између различитих универзитета, што је управо основни смисао Болоњске декларације“ (Спасојевић и др, 2013, стр. 12). Тренутно, у Републици Српској, васпитачи се образују на два јавна и једном приватном универзитету, чији наставни планови и програми посједују значајне разлике, те се јасно искристалисала дилема о спремности будућих васпитача да одговоре потребама отвореног Програма и очекивањима предшколске установе. Чини се

да је, у односу на друге, Педагошки факултет у Бијељини, издвојио оно најбитније за образовање васпитача, али и даље без потпуне усклађености са Програмом предшколског васпитања и образовања у Републици Српској.

Очекивања предшколске установе у погледу знања, вјештина и компетенција „васпитача будућности“

Узимајући у обзир образовни систем у Републици Српској, који је огледало стања у цјелокупном друштву, намеће се размишање о селекцији кандидата приликом уписа на наставничке факултете. Понекад се људима из праксе чини да је ријеч о негативној селекцији, која имплицира потенцијалне тешкоће, како у будућем образовању, тако и у васпитно-образовном раду. Поред успјеха у претходном школовању и постојећег пријемног испита, Јанковић сматра да би се могло учинити слjedeће: „У овом смислу за нас би било корисно узети у обзир и искуство селекције која се спроводи на учитељским факултетима у Финској. Тамо се нпр. посебно анализира документација о кандидатима да би се нашло нешто што некога посебно препоручује за овај позив. Пружа се могућност кандидатима да волонтирају у школама у циљу провере склоности за овај позив. На неким факултетима омогућава се кандидатима да погледају одговарајући филм и да напишу есеј или коментар о ономе што су видели као педагошки конфликт или поступак. Практикује се и дискусија у мањим групама кандидата на теме везане за васпитно-образовну праксу. Негде се спроводи индивидуални интервју и сл.“ (Јанковић, 2007, стр. 55).

Од „васпитача будућности“ се очекује да посједује одређена знања, вјештине и компетенције. Појам компетенција се у посљедње вријеме често помиње када се говори о образовању, нарочито у контексту приче о стручности и компетенцијама просвјетних радника. Е. Пиршл са Свеучилишта Јурја Добриле у Пули, наводи да су компетенције комбинација знања, ставова, мотивације и личних карактеристика које омогућавају појединцу да дјелује у одређеној ситуацији. Пиршл наводи да, према Европској комисији за унапређивање образовања и стручног усавршавања, образовање учитеља треба бити интердисциплинарно и мултидисциплинарно (Види: [www. ffpu.hr](http://www.ffpu.hr)). Мишљења смо да то важи и за васпитаче, као „прве учитеље“, тако да можемо рећи да васпитачи требају имати:

- а) знања – интердисциплинарно познавање своје струке;
- б) педагошко-психолошка знања (разумијевање развојних карактеристика предшколске дјече);
- в) вјештине поучавања (морају знати да пренесу знање другима);
- г) разумијевање друштвеног и културног контекста образовања и предшколске установе.

Стручност подразумијева посједовање стручних знања, праћење најсавременијих токова и достигнућа у подручју којим се бави, као и вјештину да све то примијени у пракси, у конкретној предшколској установи. Вапитачи морају имати позитивне особине личности, владати комуникацијским вјештинама, пошто су у свакодневном контакту са дјецом, њиховим родитељима, другим васпитачима, стручном службом и сл. Њихова стручна знања и педагошке компетенције морају бити на високом нивоу, да би њихов свакодневни васпитно-образовни рад имао одређену вриједност и био прихваћен. Васпитач треба да се труди да буде добро информисан из различитих извора, како би могао одговорити све комплекснијим захтјевима дјеце, њихових родитеља и саме предшколске установе. Међутим, најважнији захтјев који се поставља пред васпитаче јесте спремност за тимски рад, који се, у Програму предшколског васпитања и образовања, јасно истиче приликом дефинисања програмских циљева тима у вртићу.

Поред академског образовања, васпитач мора имати емоционалну стабилност, добру способност комуникације, али и спремност да се стално усавршава и самообразује, јер динамика васпитно-образовног рада захтијева од њега да уводи иновације и свим својим знањем и умијећем подржи рани развој сваког појединачног дјетета. Мора бити оптимистичан, флексибилан, праведан, самокритичан, креативан. Не смије бити сујетан, већ спреман да уважи мишљење других.

Тимски рад доприноси бољој сарадњи, успјешнијем планирању и програмирању рада, што резултира инвентивнијим рјешењима и већем успјеху у раду предшколске установе. Управо због тога, комуникацијска компетентност је један од императива за рад васпитача, који морају имати развијену свијест о важности комуникације, као и способност да препознају поруке које блокирају или поспјешују комуникацију. Дobar васпитач има развијену способност активног слушања, која му омогућава адекватно реаговање на дјечије потребе, брже усаглашавање са сарадницима и лакше доношење одлука битних за унапређивање васпитне праксе у конкретној групи дјеце. Комуникацијска компетентност важна је за сарадњу свих учесника васпитно-образовног процеса у вртићу, јер је она кључ успјешног тимског рада и мора бити заснована на узајамном поштовању, са нагласком на поштовању потреба, интересовања и могућности дјеце. Нека од својстава комуникацијске компетентности су: активно, пажљиво слушање; толеранција; разумљиве поруке; искреност; флексибилност; ненаметљивост; висока општа култура; тактичност; љубазност, одмјереност, смиреност; једноставан и разумљив језик и сл. (Станојловић, Спасојевић, 2005, стр. 83).

Често се о васпитачу говори као креатору и критичару сопствене праксе, што је важно у контексту његове професионалне аутономије, која подразумијева способност васпитача да, самостално, планира свој рад, у

складу са потребама, интересовањима и индивидуалним способностима дјече. С тим у вези, Кнежевић-Флорић каже: „Наглашава се важност професионалне и академске слободе свих посленика у образовању; настава на свим нивоима образовања, требало би да буде независна од сваког политичког, економског, идеолошког или верског утицаја“ (Кнежевић-Флорић, 2008, стр. 76).

Говорећи о компетенцијама, не смије се изоставити социјална компетентност васпитача, као битан предуслов за успјешно и професионално обављање посла. Кнежевић-Флорић наводи пет својстава социјалне компетентности, и то: аутономност, толерантност, партиципативност, отвореност и флексибилност (Кнежевић-Флорић, 2008, стр. 91). Васпитач у предшколској установи мора имати самосталност, али и спремност за позитивну и отворену интеракцију са другима, да би адекватно одговорио на све изазове које у себи носи рад у предшколском васпитању и образовању.

Станојловић говори о компетентности за педагошку дијагностику, наводећи да је „основни смисао педагошке дијагностике у предшколским установама у остварењу прокламованог циља – да свако дијете постигне свој максимум у свим аспектима развоја. То подразумијева комплетније познавање личности дјетета.“ (Станојловић, Спасојевић, 2005, стр. 48). Стручни сарадници и васпитач дужни су да идентификују проблем, испитају потребе и потенцијале дјетета, направе план стручне помоћи и проведу га у дјело. На крају, треба да процијене ефекте свог дјеловања, да би видјели да ли су, како и колико допринијели даљем дјечијем развоју. Нажалост, у Републици Српској и даље не постоји довољно развијена стручна служба у предшколским установама, па је овакав захтјев још озбиљнији и значајнији, како за васпитача, тако и за наставнички факултет који га образује. Станојловић предлаже педагошке радионице за овладавање вјештинама педагошке дијагностике, који могу помоћи васпитачима да унаприједе своје компетенције, нарочито сада, када се ради на изради скала за процјену напредовања дјече и осмишљавања изгледа портфолиа за свако дијете.

Неопходно је поменути важност успјешне сарадње са породицом, као темеља за усаглашено васпитно дјеловање породице и предшколске установе, са циљем здравог раста и развоја дјетета. Компетентност васпитача за успјешно партнерство са породицом могуће је посматрати у оквиру комуникацијске компетентности, о којој смо већ говорили. Поред родитељских састанака, креативних радионица, заједничких излета и сл. компетенције васпитача огледају се и у способности да, ненаметљиво, укључи родитеље у непосредан рад са дјецом у васпитној групи.

Наведена знања, вјештине и компетенције само су један дио личности доброг васпитача, чији професионални развој подразумијева стално стручно усавршавање и овладавање новим знањима, вјештинама и компетенцијама.

Предшколска установа очекује од наставничких факултета да, кроз своје стручно и васпитно дјеловање, формира васпитаче са свим горе наведеним вјештинама и компетенцијама. Овако захтјеван задатак могуће је извршити само пажљивим креирањем наставног плана и програма, његовим усклађивањем са Програмом предшколског васпитања и образовања, као и чвршћом повезаношћу са предшколским установама, кроз већи број сати педагошке и методичке праксе. Педагошки факултет у Бијељини је на добром путу да испуни овако озбиљна очекивања, уколико се створе услови и, напокон, изграде нови капацитети и повећа обухват дјеце предшколским васпитањем и образовањем.

Закључак

Имајући у виду горе наведено, јасно је да предшколска установа жели „васпитача будућности“, спремног на све изазове које поставља „дијете будућности“. У ери компјутера, 3Д цртаних филмова и сл. недопустиво је да васпитач буде компјутерски неписмен, без знања бар једног свјетског језика. Исто тако, васпитач мора бити спреман на игру школице, жмурке, вјешт да од папира направи авион, а од старе чарапе лутку. „Васпитач будућности“ мора бити спреман да утјешу и охрабри дијете, подржи и подстакне његов развој, а све са циљем оснаживања дјетета за улоге које га у будућности очекују. Једном ријечју, васпитач треба да: посједује стручна знања, да буде комуникативан, спреман за сарадњу и тимски рад, да воли и разумије дјецу и људе, да буде весело и пријатан, да је спреман за стално стручно усавршавање, да искрено воли свој посао, да је професионалан, отворен, добар слушалац, одговоран, добро информисан, стрпљив и толерантан, искрен, креативан, моралан.

Намјера аутора није била да, овим радом, критикује наставничке факултете, већ да укаже на очекивања и потребе васпитно-образовне праксе и да подстакне на размишљање, како бисмо се у будућем раду чвршће повезали и заједничким снагама усавршавали и, на тај начин, унапређивали предшколство у Републици Српској и Босни и Херцеговини, која је и даље на неславном, посљедњем мјесту у Европи по обухвату дјеце предшколским васпитањем и образовањем.

Литература

Јанковић, П. (2007). Претпоставке успешног образовања васпитача. *Норма*, бр.12(1), стр. 51-62.

- Јелић, С. (1965). *Образовање кадрова за рад с предшколском дјецом*. Београд. *Предшколско дете, часопис за предшколско васпитање*, бр. 9-10, Савез педагошких друштава СФРЈ.
- Кнежевић-Флорић, О. (2008). *Педагог у друштву знања*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Милијевић, С. (2010). Предшколско васпитање и образовање у бившој Југославији са посебним освртом у БиХ, *Наша школа* 3-4, 21. Бања Лука.
- Пиршл, Е. (2007). *Које компетенције учитеља/ наставника*. Свеучилиште Јурја Добриле у Пули. www.ffpu.hr.
- Спасојевић, П. (2003). *Игра и рано учење, програми раног учења усмјерени на дијете*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Спасојевић, П., Прибишев Белеслин, Т., Николић, С. (2007). *Програм предшколског васпитања и образовања*. Министарство просвјете и културе Републике Српске. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Спасојевић, П. (2011). *Породична педагогија и одговорно родитељство*. Бања Лука, Бијељина: Нова школа плус, Педагошки факултет у Бијељини.
- Спасојевић, П., Опсеница, С., Цвјетковић, М. и Миљеновић, С. (2013). *Образујемо ли васпитаче за будућност? Зборник радова са I стручно-научне конференције БАПТА „Савремено образовање и компетенције васпитача у предшколским установама“*. Бијељина, 9 – 10.
- Станојловић, С. и Спасојевић, П. (2005). *Унапређивање компетенција у предшколском васпитању, приручник за васпитаче, учитеље, водитеље играоница и родитеље*. Бијељина: Републички педагошки завод, Јавни фонд за дјечију заштиту РС.
- Шпијуновић, К. (2006). Развојни пут образовања васпитача у Србији. *Зборник радова Учитељског факултета (7)*. Ужице, 183 – 190.

Danica Mojić

WHAT ARE THE EXPECTATIONS OF PRESCHOOL INSTITUTIONS IN EDUCATION OF „PRESCHOOL TEACHERS OF THE FUTURE” ?

Summary

In the past decade significant progress in the reform of preschool education in the Republic of Srpska was made, primarily in terms of orientation towards a comprehensive Curriculum, and towards the adoption of laws and acts with a series

of measures for improving the social status of preschool children. Still, the compliance of education of "preschool teachers of the future", as holders of the educational process with the changes that have occurred in the practice of preschool institutions can be rightly questioned. Open preschool education Curriculum based on the aspects of child development and on the authentic individualization will require a host of new competencies, knowledge and skills necessary for the recognition of children's needs in a timely manner and for the support of the development opportunities of each individual child. The paper deals with the core competencies and personality traits of future teachers, with an emphasis on the key role of teachers training faculties in their education and acquiring skills of basic knowledge about the importance of early childhood development. The question is whether today's teachers training faculties can educate "teachers of the future"?

Key words: *children, preschool teachers, preschool institutions, teachers training faculties.*